
ANMELDELSER

Anna Sandberg og Detlef Siegfried (red.): *Tysk Kulturhistorie fra 1648 til i dag*. Gyldendal, 2012, 488 s.

Knap 500 sider tysk kulturhistorie fra Den westfalske Fred til i dag – ja, nærmest til i morgen – er, hvad man får med *Tysk Kulturhistorie*. Sagen er lagt i hænderne på tolv kyndige forfattere, der alle indleder med et billede, en metafor, en konkret gestaltning for deres emne, der ligeledes for dem alle er kronologisk bestemt. Første indledning, som intonerer Michael Harbsmeiers både veloplagte og elegante afsnit om tiden fra 1648 til 1789, er frontispicen til originaludgaven af Den eventyrlige *Simplicissimus*, der udkom i 1668, og som en metafor følges hele afsnittet igennem. Det er desværre den eneste gang, det så konsekvent sker i bogen, hvilket er så meget des mere bemærkelsesværdigt, som Harbsmeier er på den temmelig umulige opgave at klare 150 af Europas, og in casu Tysklands, særdeles formative år på små 30 sider; de årtier hvor den moderne verden for alvor fik en gestaltning, som vi kan genkende i dag. Vægten ligger, med andre ord, i *Tysk Kulturhistorie* på de sidste omkring 150 år, behandlet i afsnittene fire til tolv.

For de andre forfattere er indledningsbilledet mest af alt en optakt, et samlende greb i antrædningen til dansen, således også Moritz Schramms indpakkede Berliner Rigsdag til afsnittet Det forenede Tyskland efter 1990, som afslutter hele bogen. Det er der for så vidt intet galt i, det fungerer alle steder fint, men viser også, at *Tysk Kulturhistorie* er lidt ujævn i anslaget. I den prisværdigt korte og klare indledning, skrevet af redaktørerne, nævnes det, at forfatterskaren har forskellige, faglige udgangspunkter, og at deres accentueringer derfor vil være forskellige, hvilket redaktørerne ikke har ønsket at ændre på eller styre særlig meget. Det er et valg – og dertil et, som har kunnet give forfatterne skrivefrihed. Sammen med et andet valg, nemlig en kronologisk, i tid fremadskridende opdeling af de tolv afsnit, gør det dog, at *Tysk Kulturhistorie* får et svingende indhold i behandlingen af epokerne. Det kunne forlede en læser til at tro, at disse forskelle er udtryk for kulturhistorien i epoken selv, hvad dog næppe fuldt og helt er tilfældet. Visse afsnit har således en blanding af politisk, social og kulturel (både kunst- og antropologisk forstået) historie i sit repertoire, andre afsnit anvender blot den samlede samfundsramme som baggrund for en egentlig kunsthistorie, atter andre skriver vist mest litteraturhistorie i bredeste forstand. De sidste to variationer fordrer, at læseren på forhånd er en hel del inde i almen, tysk historie. Det skal blot nævnes, at det er en (forståelig) pudsighed, at tidsafsnittene vist nærmest er bestemt af den politiske histories begivenheder.

Det gør ikke *Tysk Kulturhistorie* til en dårlig læseoplevelse, tværtimod er alle afsnit både velskrevne og bredt læseværdige. For denne anmelder har afsnittet

om Bismarck-tiden dog en anderledes tone med en, ja hvordan skal man karakterisere den, nærmest ironisk stillingtagen til sit emne, som den på mange måder vidtskuende rigsgrundlæggende kansler og hans samtid, der ganske rigtig var konservativ, både borgerlig og aristokratisk præget, vel ikke helt har fortjent, i hvert fald hvis man spørger denne anmelder. Forfatteren, det er Christian Benne, har lov til at være uenig, og måske tonen kommer fra en inspiration fra den i afsnittet flere gange med rette nævnte filosof Friedrich Nietzsche, som forfatteren vist endda kender ret indgående, men den er nu alligevel påfaldende, når man, som anmelderen, læser *Tysk Kulturhistorie* i nærmest et stræk. Måske kunne, hvis ironien skulle have været fulgt kulturhistorisk op, faklen fra den første Simplicissimus i første afsnit have været ført til den anden i dette afsnit – altså den fra München med sin joviale, bayerske, ølkrussvingende, trivelige bonhomme og sin stramme, tynde, monokelbærende, preussiske løjtnant som genkommende, elskede skikkelser i Kejserrigets til tider stærkt kritiske og ganske morsomme, satiriske tidsskrift, der dog, medgivet, først udkom efter Bismarcks tilbagetræden.

Men det blev jo ikke udgivet i Berlin. Mere generelt kan det nemlig undre, at en bog, der adskillige steder på forskellig vis proklamerer, at Tyskland jo netop har den særhed, for nu at anvende den gamle betegnelse, at det tyske kulturrum både er decentralt med adskillige centre og en hel del større end den politiske enhed, som er dagens Tyskland, kun lejlighedsvist besøger Wien, Salzburg, Zürich, Bozen (Bolzano) og Königsberg (Kaliningrad), eller München, Hamburg, Frankfurt, Dresden, Leipzig, Weimar (omtales vist mest) og Stuttgart. Opholdet i Rhinlandets hovedbyer, hvoraf dog de katolske bispebyer Köln, Mainz og Trier spillede en væsentlig rolle i det rige, som først gik under i 1806, og hvor Ruhrområdets i dag sammenvoksede byer udgjorde et økonomisk kraftcentrum i både det wilhelmske kejserrige og længere op mod vor tid, fylder heller ikke meget, ligesom bogen nærmest slet ikke vover sig ud på landet blandt folk og fæ. Jo nærmere frem i tid, bogen kommer, des mere synes afsnittene enten at tale om Tyskland som en helhed (dvs. det efter 1871/1918/1945/1990 indbefattede politisk-geografiske område) eller mere i detalje at besøge næsten udelukkende Berlin. Bevares, man omtaler de nye kunstsammenslutninger i Wien og München omkring forrige århundredeskifte, og de store, østrigske, schweiziske (og tjekkiske!) forfattere på samme tid, ligesom Thomas Manns München og Sigmund Freuds Wien da optræder, men Berlin bliver i stigende grad i bogen til selve eksemplet. Ikke fordi en (tidligere og nuværende) hovedstad og europæisk metropol ikke skal have sin plads, men Tyskland er dog så meget mere – ikke mindst i en kulturhistorie.

Tysk Kulturhistorie har, sammenfattende sagt, antologiens ofte sete ujævne forløb og dertil over lange stræk en vis fiksering på Berlin, og dermed en slagside til det nordlige og protestantiske Tyskland. Alligevel er den et bekendtskab værd, også fordi den er så velskrevet. Den er også pæn, hvad ikke blot er en kort konstatering, men ment som en stor ros. Særligt for dem, der fascineres af vor sydlige

nabos århundredegamle kulturpåvirkning af Danmark og Europa – og dem bliver der jo heldigvis flere og flere af igen i disse år, hvilket anføres som en vægtig årsag til udgivelsen – men som ikke er de store kendere af tysk kultur og historie, er *Tysk Kulturhistorie* en god begyndelse.

Mikkel Venborg Pedersen

Bjørn Westerbeek Dahl og Erik Husted: *Fredericia Fæstnings Historie* (i tre bind). Landskomiteen til reovering af Fredericia Vold og Lokalthistorisk Forlag, 2010, 684 s.

Siden samlingen af Danmark til et fælles kongerige har det været af afgørende militærstrategisk betydning at sikre overfarten mellem Jylland, Fyn og Sjælland i tilfælde af krig og fjendtlige invasioner. Fredericia fæstning, der blev det konkrete resultat af dette behov, har Bjørn Westerbeek Dahl og Erik Husted nu skrevet et tre bind stort værk om. Mens Dahl koncentrerer sig om fæstningens historie før 1700 i første bind, har det været Erik Hustedes opgave at beskrive fæstningens historie fra år 1700 og frem til i dag. Dette sker så i andet og tredje bind.

Behovet havde altså været der siden Middelalderen, men det var først belært af de dyrekøbte erfaringer under Kejserkrigen (1625-1629), hvor Wallensteins tropper uden at møde nævneværdig modstand besatte Jylland, at planerne om anlæggelsen af en fæstningsby på den jyske side af Lillebælt begyndte at tage form. Visionen var klar. En pansret næve ved Jyllands bankende hjerte på den øst-vest løbende akse mellem den jyske hærvej og færgestederne til Fyn og Sjælland skulle sikre de danske øer mod fjendtlige invasionsforsøg og dertil give mulighed for at angribe en fremrykkende fjende i ryg og flanke. Som et ekstra trumfkort ville en sådan jysk fæstningsby ved Lillebælt, anlagt efter de nyeste nederlandske principper, have den slagkraftige danske orlogsflåde i ryggen. Hermed fik man ikke blot ildstøtte, men ville også have mulighed for at få tilført forstærkninger, forsyninger, våben, krudt og materiel fra vandsiden.

Flere lokaliteter på den jyske side af Lillebælt var i spil og Torstenssonfejden (1643-1645) forsinkede i første omgang de store byggeplaner, men i 1650'erne kom der skred i sagerne og fæstningsbyen Frederiksodde, der i 1664 tog navneforandring til Fredericia begyndte at tage form. Med syv hele og to halve bastioner, der i en blød bue afskar halvøen fra fastlandet og en befæstningslinje mod vandsiden med tilhørende kastel var der på alle måder tale om et imponerende befæstningsværk. 15. september 1650 fik den planlagte fæstningsby tildelt de købstadsrettigheder, der dannede rammen om ethvert bysamfund i 1600-tallets Danmark. Drømmen om en aktiv handelsby kombineret med massiv militær tilstedeværelse blev dog svært realiserbar. For det første blev der først anlagt en egentlig havn i Fredericia i 1808 og for det andet var mange af de bønder, som købmændene skulle have handlet med i oplandet mere eller mindre blevet tvangsforflyttet i forbindelse med fæstningsbyggeriet.

Fæstningen stod første gang sin prøve under Karl Gustav krigene (1657-1660), hvor den svenske general Wrangels rytteri under stormangrebet den 24. oktober 1657 indtog byen via den svagt befæstede kystlinje og derefter kunne hærge frit i byens gader. I den forbindelse er det en interessant detalje, at Frederik 3. under en tidligere inspektion af Frederiksodde havde gjort opmærksom på, at der netop

langs denne kyststrækning skulle gøres en ekstra indsats for at få bragt fæstningsværkerne i orden.

I de to slesvigske krige i henholdsvis 1848-1850 og 1864 udgjorde Fredericia sammen med Als og Dybbøl de tre danske flankestillinger i Jylland. I begge krige formåede fæstningen, på trods af slet vedligeholdelse og store forsømmelser i de foregående fredså, at holde fjenden stangen. Mens man i 1849 gik så langt som til at foretage et udfald fra fæstningen og bryde slesvig-holstenernes belejring i slaget ved Fredericia 5. juli, foretrak man 26.-28. april 1864 at evakuere fæstningens styrke på 13.500 mand og 600 heste via søvejen. Det foregik lige for næsen af de intetanende østrigske soldater og der var på alle måder tale om en enorm logistisk opgave, der blev løst til et 13-tal.

Efter nederlaget i 1864 var Fredericias militære betydning for stærkt nedadgående. Det nye stortyske kejserrige lurede lige bag Kongeåen og anlæggelsen af en tysk flådebase i Kiel kunne den danske marine ikke matche. I betragtning af Danmarks nye rolle som lemlæstet småstat, der kun overlevede på Tysklands nåde og barmhjertighed blev efterfølgende befæstningsanlæg koncentreret om København. Fredericia blev derfor nedlagt som fæstning i 1909 og efterfølgende blev voldterrænet fredet i 1917. I dag udgør bastioner, volde og grave en integreret del af den moderne by. Alt dette og meget, meget mere kan man læse om i Dahls og Koustedes meget velkrevne og informative værk.

Visse irritationsmomenter dukker dog op under læsningen. Det er simpelthen ikke korrekt, når Bjørn Westerbeek Dahl på side 32 i første bind skriver at lokaliteten Hals i det allersydøstligste hjørne af Vendsyssel var „ubeboet“ og at der af samme årsag i 1650'erne var planer om at anlægge en helt ny fæstningsby på dette sted. Landsbyen Hals lå nemlig på dette sted og grundet Limfjordens gode besejlingsforhold og det indbringende sildefiskeri havde både kongemagt og kirkefolk siden Middelalderen haft store økonomiske interesser i området. Med eget birkeeting udgjorde sognet en selvstændig retskreds, der var på privat initiativ anlagt en skibsbro og Aalborgs købmænd rev sig i skægget over den ulovlige handelsvirksomhed, der fandt sted her. Endelig hører det med til historien om Hals, at Christian 4. allerede før Kejserkrigen anlagde en skanse ved Hals by med henblik på at kontrollere indsejlingen til Limfjorden og sikre forbindelsen til Norge. Helt mennesketomt var her altså ikke, så forfatterens sammenligning af forholdene mellem Hals ved Limfjorden og det vitterligt ubeboede Bersodde på den jyske side af Lillebælt er derfor ikke helt korrekt.

Det er ærgerligt at næsten hele historien om byens belejring, den danske hærs spektakulære udfald og efterfølgende strålende sejr i slaget om Fredericia 5. juli 1849 af Erik Husted på side 28-62 i tredje bind koges ned til en 34 sider lang afskrift af major Johan Wahls *Beretning over Artilleriets Arbejder og Foretagender under Belejringen af Fredericia Fæstning i Året 1849*. Wahls personlige oplevelser under belejringen er bestemt værdifuldt og unikt kildemateriale, men

majorens beretning ville efter denne anmelders opfattelse have stået stærkere, hvis den var blevet suppleret med andre vidnesbyrd om hele denne batalje. I den forbindelse fremstår Koustedts beskrivelse af forholdene i fæstningen under den anden slesvigske krig i 1864 og evakueringen af hele styrken til Fyn langt mere helstøbt.

Det er dog alt sammen for småting at regne i betragtning af den fortælleleglæde og den enorme viden, der løber som en rød tråd igennem alle tre bind af *Fredericia Fæstnings Historie*. Hele værket er dertil et pragtfuldt overflødigshorn af kort, billeder, tegninger og fotografier. Man kan næppe forestille sig den enorme arbejdsindsats, der ligger bag denne side af sagen. Affotograferingen af flere af de benyttede arkivalier er desuden af meget høj kvalitet og står så knivskarpt gengivet, at man som læser har mulighed for at kigge de to forfattere over skulderen. Alle tre bind anbefales hermed på det varmeste.

Jakob Ørnbjerg

Hovedstadsområdets Kulturhistoriske Arkiver: *Hovedstadsmetropolen efter 1945*. HOKA, 2011, 480 s.

Hovedstadsmetropolen efter 1945 er et af de væsentligste bud på et værk, der både favner de kulturhistoriske og kulturanalytiske dimensioner af tidsskriftet Kulturstudiers profil, og vi har derfor i dette nummer valgt at bringe en dobbeltanmeldelse. Anmeldelserne er skrevet af to forskere, hver med overvejende enten kulturhistorisk eller kulturanalytisk faglig baggrund. Forskerne er historiker Mikkel Thelle og antropolog Mark Vacher. Begge er ansat ved SAXO-Instituttet, Københavns Universitet henholdsvis ved afdeling for Historie og afdeling for Etologi.

Kulturstudier håber, at dobbeltanmeldelsen kan berige formatet boganmeldelser, og samtidig skitsere de faglige forskelligheder Kulturstudier netop er i stand til at rumme.

Redaktionen ved Kulturstudier

Hovedstadsområdets Kulturhistoriske Arkiver: *Hovedstadsmetropolen efter 1945*. HOKA, 2011, 480 s.

Det er sjældent, at der udgives urban kulturhistorie herhjemme, som forsøger at samle flere skalaer i ét greb. Det er ikke desto mindre hvad man har gjort i den nyligt udkomne antologi *Hovedstadsmetropolen efter 1945*, hvor det nationale, regionale og lokale væves ind i hinanden.

At Københavnsregionen er en stor organisme under danske forhold er ikke nogen vild påstand. Det urbane rum, der spreder sig ud over den nordøstlige del af Sjælland, er enestående i Danmark på godt og ondt. Befolkningsmæssigt er springet fra hovedstadens til dens nærmeste konkurrenter større end de fleste andre europæiske lande, og som byhistoriker Søren Bitsch Christensen har skrevet, er det danske bysystem et "primatsystem", med de problemer, den slags kan give.

Når man læser "Hovedstadsmetropolen", går det, artikel for artikel, op for en hvor *kompleks* en organisme det også er. Denne kompleksitet udfoldes i antologien gennem en række lokale kulturhistorier fra kommuner i hovedstadsområdet, rammet ind af mere overordnede historiske og tematiske tekster og faktabokse. Denne struktur gør det muligt at forfølge aktører, strukturer og processer i hovedstadsområdets udvikling siden Anden Verdenskrig – og vel at mærke helt ned eller helt op. At kompleksiteten måske sine steder sætter sig spor som en let forvirring hos læseren, er en mindre anke.

1930'ernes måske vigtigste urbane sociolog, Louis Wirth, pegede på den industrialiserede storby som et relativt stort, relativt permanent, bebygget område, der udviser en større grad af *forskellighed* eller kompleksitet end nogen anden form for samfund i historien. Og netop hovedstadsområdet set under et begreb er en temmelig kompleks størrelse. Som det er bekendt blandt kulturforskere, er det jo ikke nok at *konstatere* en kompleksitet; man må belyse og analysere den, og det er netop det, *Hovedstadsmetropolen efter 1945* lægger op til. Måske er et af antologiens væsentlige bidrag således, at den fremlægger en række artikler, der kan kombineres og relateres i mangfoldige mønstre, sådan som gode, kulturhistoriske antologier ofte kan.

Vi skal vende tilbage til det, men først er der et slående spørgsmål, som ligger skjult i antologiens gestus eller ytring: Hvori ligger det store potentiale, lokalhistorien har? Der er så vidt jeg kan tælle tolv eller tretten artikler, som fra forskellige vinkler behandler klassisk lokalhistorisk stof: et kvarter, et byggeprojekt, omdannelsen af en landsby til forstad. At disse historier har betydning for en lokal målgruppe er indlysende, men meget god lokalhistorie har næsten altid en relevans udover det. Måske er den beslægtet med det, mikrohistorikeren Carlo Ginzburg kalder "det eksemplariske i det ekstraordinære", hvor man i en bevægelse kan afdække det ellers usynlige hverdagsliv og samtidig kaste lys på de større komplekser, det er del af.

En antologi som denne lægger an til et sådant potentiale, for der er mange af de lokale historier, som belyser og nuancerer det overordnede billede. Samtidig viser det lokale niveau det mylder af temaer, som springer frem af det perspektiv, man får med anvendelsen af hovedstadsmetropolen som begreb. Vi får bl.a. indsigt i Herlevhuse som velfærdsprojekt; Albertslunds og Roskildes modernisering sammenvævet med 60'ernes værdiskifte og udflytning fra hovedstaden. Det betød bl.a. at de kommunale møder i Albertslund tog meget lang tid og ofte havde babyer som deltagere, men det giver også et indblik i de forskellige møder, lokale bykulturer udvikler sig som hybrider af bl.a. en stor velfærdsstatslig proces og nye familiestrukturer.

Man kan også gå på tværs efter temaer, og lad os prøve at gå efter mikroniveauet. Byggegrunden som mindsteenhed for magt og udvikling er vigtig i byrummets kulturhistorie, som man bl.a. kan se af en nylig udstilling og katalog over New Yorks struktur "the grid". Grunden findes også forskellige steder i denne antologi. Man kan i Henning Bros artikel om hovedstadsmetropolens "territorial-kampe" følge Københavns Kommunes jordopkøb fra de berygtede "røde grunde" i 1890'erne, der banede vejen for indlemmelserne af Sundbyerne, Brønshøj og Valby i 1901-2, til opkøb videre ud i landskabet i mellemkrigstiden. Den var del af det komplicerede spil omkring Frederiksbergs og forstædernes positioner i hovedstadsområdet endelige ordning. Herfra kan man springe til Bjarne Birkebaks vidunderlige historie om, hvordan Slangerupbanen blev finansieret gennem optioner på den forventede grundværdistigning af banen. Jernbanen og grundværdien bliver så igen koblet i diskussionen om kollektiv trafik og ekspropriation i planlægningen af Køge Bugt.

Denne rejse rundt i antologien giver et indtryk af, hvordan byen som en organisme spreder sig ud over de grænser, vi kender fra den moderne by, og bliver til noget andet. Den senmoderne by? I hvert fald er det en organisme, der er bestemt af en lang række aktører, der skaber strukturer, som igen skaber aktører, som igen... På den måde sætter antologien spørgsmålet om byens skala på dagsordenen, omend implicit. Hænger det sammen, dette landskab? Både og. Der er i antologien ikke gjort et forsøg på at definere hovedstadsmetropolen, og det indebærer både fordele og ulemper. En af fordelene er som sagt, at man kan gå på opdagelse i dette komplekse byrum med sin egen dagsorden. Sådanne opdagelsesrejser giver anledning til møder med netop aktører og strukturer overalt. De to perspektiver er ofte prioriteret i kultur- og socialforskningen, og man kan blive lidt i tvivl om, hvem der har magten her i hovedstadsmetropolen. Men på den måde balanceres der på fin vis mellem aktører og strukturer.

Kitt Boding-Jensen viser således, hvordan alle niveauer sættes i spil over tid i megaprojektet Avedøre Holme: fra den selvbyggende lampeproducent over entreprenør Bøje-Nielsen, foreningen Dansk Arbejde, Dansk Industri, Hvidovre og Avedøre kommuner, Egnsplankontoret og mange flere er med i produktionen af

metropolens storskala-industriområde nummer et. Nogle kan følges trinvis i dybden, som f.eks. når Henning Bro i en oversigt introducerer Hovedstadsrådets liv og død, mens Jørgen Mikkelsen grundigt bearbejder denne institution, der var et forsøg på ovenfra at håndtere sammenhængen i hovedstadsområder, og som efter kort tids nedlæggelse genopstod som Hovedstadens Udviklingsråd.

Antologien er indrammet af to historiske afsnit af Henning Bro, hvor hovedstadsområdet kobles til det statslige niveau og byudviklingen generelt. Det fungerer fint, og sammen med de andre tematiske artikler er der godt materiale for studerende og andre, som gerne vil forstå byens moderne kulturhistorie. Blandt andet er Stella Borne Mikkelsens gennemgang af arkivalierne for byudviklingsrådet instrumentelle i tilgangen til byhistoriens arkivalier.

At lægge sine æg i kompleksitetens kurv bør anerkendes. Det er i virkeligheden gennem dette perspektiv, man får øjnene op for de mekanismer, der er så vigtige i et bysamfund, men som ikke kan forstås indenfor rammerne af "Storkøbenhavn" i klassisk forstand, og heller ikke gennem Sjælland eller Danmark som bysystem.

Man kunne måske have ønsket sig en indgang eller navigationskort i denne mangfoldige publikation, så det store potentiale for at skabe relationer i det komplicerede rum blev udfoldet mere. Et sådant greb kunne være den fraværende æresgæst, Fingerplanen. Den er på forsiden og strukturerer også disponeringen af artiklerne, men kunne med fordel have været behandlet selvstændigt, evt. i forhold til sine direkte efterfølgere, regionplanerne og senest Loop City-planen.

Hovedstadsmetropolen efter 1945 vil givetvis have anvendelse både inden og uden for dansk kulturhistorie. Koblingen af planlægnings- og byhistorie med det lokalhistoriske perspektiv er en virkelig god idé, men også kompliceret at eksekvere. Her er også et vigtigt bidrag til diskussionen om, hvordan vi kan skrive en kulturhistorie for de komplicerede metropoler. Køb den før din arkivar.

Mikkel Thelle

Hovedstadsområdets Kulturhistoriske Arkiver: *Hovedstadsmetropolen efter 1945*. HOKA, 2011, 480 s.

Hvordan beskriver man en by? I *Hovedstadsmetropolen efter 1945*, 2011, udgivet af Hovedstadsområdets Kulturhistoriske Arkiver, HOKA sættes fokus på proces og forandring. En by, kan man læse, er i evig forandring. Den vokser, spreder sig, bindes sammen og oplever befolkningsforskydninger, -ændringer, vækst og flugt. Her udfolder entreprenører deres iværksætterånd, politikere deres visioner og tager deres magtkampe, og her har borgerne deres hverdag og udlever, i det omfang de magter, deres forestilling om det gode liv. En by er som sådan noget, der sker. Boliger bebos, arbejdsplader rummer arbejde og produktion, institutioner varetager vifter af opgaver, og infrastruktur binder sløjfer, transporterer, henter og leverer.

Hvornår, hvor meget og hvordan byen sker, kan registreres, dokumenteres og arkiveres. Dette har været tilfældet i forhold til den danske hovedstadsregion, og det er med udgangspunkt i dette arkivmateriale, at bogens forfattere redegør for hovedstadsområdets udvikling fra 1945 og frem. Skala og snit varierer i de forskellige bidrag, hvilket medfører en alsidig fremstilling af agglomerationen. I nogle bidrag præsenteres små biografier, og der gives beskrivelser af borgermøder, dagliglivet på fabrikken eller i hjemmet. Andre bidrag søger at trække større linjer og skabe større overblik bl.a. ved sammenligninger med andre europæiske metropoler. Fælles for bidragene er imidlertid, at de er rigt illustrerede, og der i mange er tilfælde indført tekstbokse med historiske oversigter, statistiske oplysninger og begrebsdefinitioner.

Hovedstadsmetropolen efter 1945 er omfattende 478 sider inklusive register og næppe skrevet med henblik på, at skulle læses fra ende til anden. Ikke desto mindre er der tydeligvis lagt et stort redaktionelt arbejde i at binde an til en mere overordnet læsning af byen, hvilket de nævnte tekstbokse kan ses som udtryk for. Dette giver læseren fornemmelsen af en referenceramme, men denne ramme ekspliciteres eller problematiseres imidlertid ikke. Dette kunne ellers have været ønskeligt i forhold til en urbanteoretisk diskussion af byen og dens karakter som analytisk objekt. Med sit omfattende materiale, sine fine analyser og forfatternes faglige ekspertise ville et kapitel eller en introduktion af "Den arkiverede by" løfte bogen ind i en kontekst, hvor dens metodiske og analytiske potentiale ville komme klarere til udtryk.

Hvori, dette potentiale består, ses tydeligst i de bidrag, som opererer med de "mindste snit". Med en lufthavn, en å, et produktionsanlæg, et storcenter, en materialiseret ideologi for beboelse eller en trafikåre som prisme lykkes det forfatterne at beskrive byudvikling som en vedvarende, vedkommende proces, der udfoldes i beton, kabler, forhandlinger, konflikter og alliancer i relation til verdensmarkedet, globaliserede produktionsforhold og med beboelse og dagligliv

som nærværende udgangspunkt. I disse bidrag viser arkivarerne ”den arkiverede bys” potentiale, når de med henvisning til eksproprieringer, klagesager, godkendelser og afslag på formulerede visioner og dokumenterede konsekvenser heraf formår at fremmane arkivaliernes kontekster. Det bliver med andre ord ikke blot beskrivelser af fx arkiverede visioner for Avedøre Holme, men en beskrivelse af Avedøre Holme ved hjælp af visioner for Avedøre Holme – både de der blev til noget, og måske mere sigende i forhold til hvad et område kan understøtte af forestillinger, de visioner som ikke blev til noget.

Som helhed er der tale om et særdeles detaljerigt værk, og fælles for bidragene er, at de vidner om forfatterens store overblik og viden om hovedstadsmetropolen som urban agglomeration. Dette kommer ikke mindst til udtryk i de kapitler, som søger at tegne de overordnede linjer. Især det afsluttende kapitel formår at præsentere de beskrevne processer til et vedkommende udgangspunkt for en udlægning af fremtidens hovedstadsmetropol. Dermed kan værket selv indplaceres i rækken af udsagn, som i kyndige arkivarers hænder vil kunne indgå i fremtidige afdækninger af ”Den arkiverede by”.

Mark Vacher